

Houtsnippentelling in de Amsterdamse Waterleidingduinen in juni 2015

Hein Verkade, Leo Schaap en Gab de Croock

Sinds de jaren zestig worden er broedvogels geïnventariseerd door leden van onze vereniging. Met behulp van de richtlijnen vanuit Sovon lukt dit voor de meeste vogelsoorten goed. Zo zingen Fitissen en Zanglijsters zeer frequent in hun afgebakende territorium en zijn de nesten van Meerkoeten en Knobbelzwanen gemakkelijk op te sporen. Maar er zijn ook soorten die zich minder gemakkelijk laten tellen. Gaaien en Waterhoentjes gedragen zich heimelijk, Kneutjes vliegen vaak maar wat rond in los-vaste groepjes en Appelvinken en Glanskoppen zingen weinig en onregelmatig. En dan zijn er soorten die je weleens ziet, maar waar je geen idee van hebt waar en in welk aantal zij broeden. In deze categorie valt de Houtsnip. De vaste tellers in de Amsterdamse Waterleidingduinen weten zeker dat er vogels broeden. Er worden baltsende mannetjes waargenomen en er is bij toeval ooit een vrouwtje met kleine kuikentjes gezien. Maar het is gissen in welk kavel ze broeden en hoeveel het er zijn. Bij een recente telronde voor het vogelboek 'Tussen tulpen en de zee' werd uitgegaan van zeker twee baltsende mannetjes in het gebied.

Het probleem wordt nog duidelijker wanneer je de literatuur erop naslaat. Volgens de Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek uit 2011 is ieder territorium- en nestindicerend gedrag tussen 15 maart en 20 juli een geldige waarneming. Dat geldt ook voor losse individuen en paren (??) tussen 30 april en 20 juli. De fusieafstand tussen uitsluitende waarnemingen is 1000 meter. Maar vervolgens vermeldt Cramp dat nesten zonder geluk onvindbaar zijn en dat je vrijwel nooit paren kunt zien vliegen omdat vrouwtjes altijd in de dekking blijven en een paarband voor hoogstens enkele dagen bestaat. Uit onderzoek is gebleken dat mannetjes tot wel vier verschillende vrouwtjes bevruchten. Met de fusieafstand kom je ook in de problemen want baltsende mannetjes zoeken elkaar regelmatig op en vliegen met elkaar mee. Tijdens de baltsvluchten kunnen grote afstanden worden afgelegd en kan de route door het 'territorium' van een ander mannetje lopen. De route van de baltsvluchten kan per avond verschillen. De ANWB vogelgids houdt het kort en bondig: De Houtsnip is het best te zien in avondschemering vanaf een goed uitkijkpunt in bekend broedgebied, vooral in april-juni wanneer baltsende mannetjes over een groot gebied 'patrouillevluchten' maken in horizontale, rechte vlucht vlak boven de boomtoppen.

Hoe kun je met zo'n gedrag vat krijgen op aantallen en broedplaatsen van de Houtsnip?
In 2014 kreeg ik een onderzoek uit Noord-Brabant onder ogen waarmee we op weg werden geholpen. Leo Ballering heeft met een aantal vogelvrienden een simultaan-telling

georganiseerd om erachter te komen hoeveel territoriale mannetjes actief zijn in het natuurgebied 'Melven' bij Veghel.

De opzet is vrij simpel. Je zoekt een aantal enthousiaste vogelaars die een avond in groepjes van twee een telpost willen bemannen. Vooraf zet je alle horloges en i-phones gelijk dmv de stopwatch. Dan ga je het veld in en telt vanaf de telpost alle overvliegende en roepende mannetjes gedurende ruim een uur en noteert exact de tijd waarop zij worden gezien en de richting waarin zij vliegen.

Tijdens onze vogelaarsavond eind 2014 bleek er een grote belangstelling te zijn om een dergelijke telling ook hier te organiseren. Niet minder dan twintig vogelaars wilden aan de eerste Noordwijkse Houtsnippentelling meedoen! Als datum werd voor 8 juni in de avondschemering gekozen. Vooraf werden in het Jan Verwey Natuurcentrum onder het genot van koffie alle klokken gelijkgezetz (fig.1).

Fig 1 Alle klokken vooraf gelijkzetzten is noodzakelijk om zeker te zijn van aan- en uitsluitende waarnemingen.

De telposten werden verspreid over het hele zuidelijke deel van de AWD gekozen waar de Noordwijkse vogelaars jaarlijks de broedvogels inventariseren. Het geaccidenteerde duinterrein is vrij open met geïsoleerde bosjes. Alleen in de zuidoosthoek bevinden zich wat grotere aaneengesloten bossen met daaronder grote velden met Adelaarsvaren. Er werd vanaf 21.30 uur anderhalf uur gepost. De weersomstandigheden waren vrij gunstig. Het was helder en er stond maar weinig wind. Het koelde daardoor wel behoorlijk af. Na afloop kwamen alle tellers bij Martha en Peter aan de Kapelleboslaan thuis samen, om onder het genot van een borrel hun ervaringen uit te wisselen. De resultaten waren enigszins teleurstellend. Op zes posten werd geen enkele Houtsnip waargenomen (fig.2).

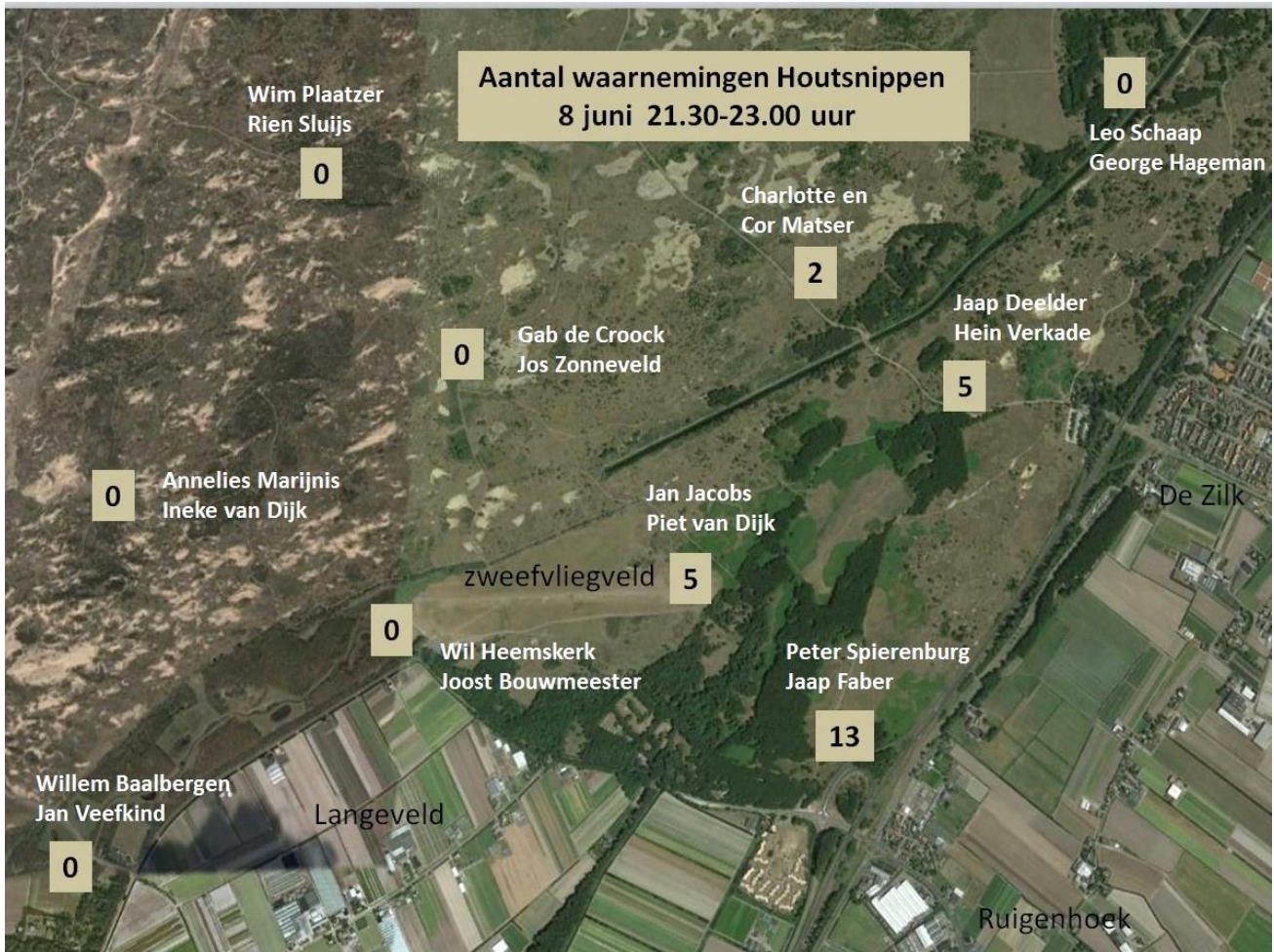

Fig. 2 Alle telposten op 8 juni met het aantal keer dat een overvliegende Houtsnip werd waargenomen.

Deze posten lagen allemaal in het open duin met verspreide bosjes. In de zuidoost hoek was het wel raak. Alle posten hadden daar meerdere keren een overvliegende Houtsnip waargenomen met de hoogste frequentie in de meest zuidoostelijk gelegen Ruigenhoek. Nadat iedereen alcoholisch was opgewarmd steeg de stemming snel en werd besloten om op 15 juni 'op herhaling' te gaan. Alle telposten zouden op die dag dicht bij elkaar in de zuidoosthoek worden geconcentreerd.

Leo Schaap en Gab de Croock werkten de gegevens van 8 juni uit en kwamen tot de conclusie dat het in ieder geval om meerdere baltsende haantjes moest gaan, mogelijk twee of drie.

Op 15 juni waren de weersomstandigheden nog iets gunstiger dan op 8 juni. Vrijwel windstil, helder en minder fris. De negen telpunten lagen nu binnen de driehoek die gevormd wordt door het zweefvliegveld in het westen, de ingang de Zilk in het noordoosten en de Ruigenhoek in het zuidoosten. De onderlinge afstanden waren aanzienlijk kleiner dan tijdens de vorige telling, waardoor het synchroon afstellen van de klokken nog belangrijker was. Bij controle achteraf bleek het verschil in timing tussen de verschillende

uurwerken minder dan een seconde te zijn. Door de opgedane ervaring werd de waarnemingsperiode aangepast: van 22.00 uur tot 23.15 uur. Na afloop verzamelden we weer bij Martha en Peter. Nu kwamen alle tellers opgetogen terug, want alle posten hadden overvliegende Houtsnippen opgeleverd (fig.3). Maar de aantallen per post verschilden enorm. Bij de ingang de Zilk 9, bij het zweefvliegveld 16 en maar liefst 23 bij de Ruigenhoek (fig.4).

Fig 3 Op 15 juni kwam iedereen opgetogen terug. Jan Jacobs en Ineke van Dijk

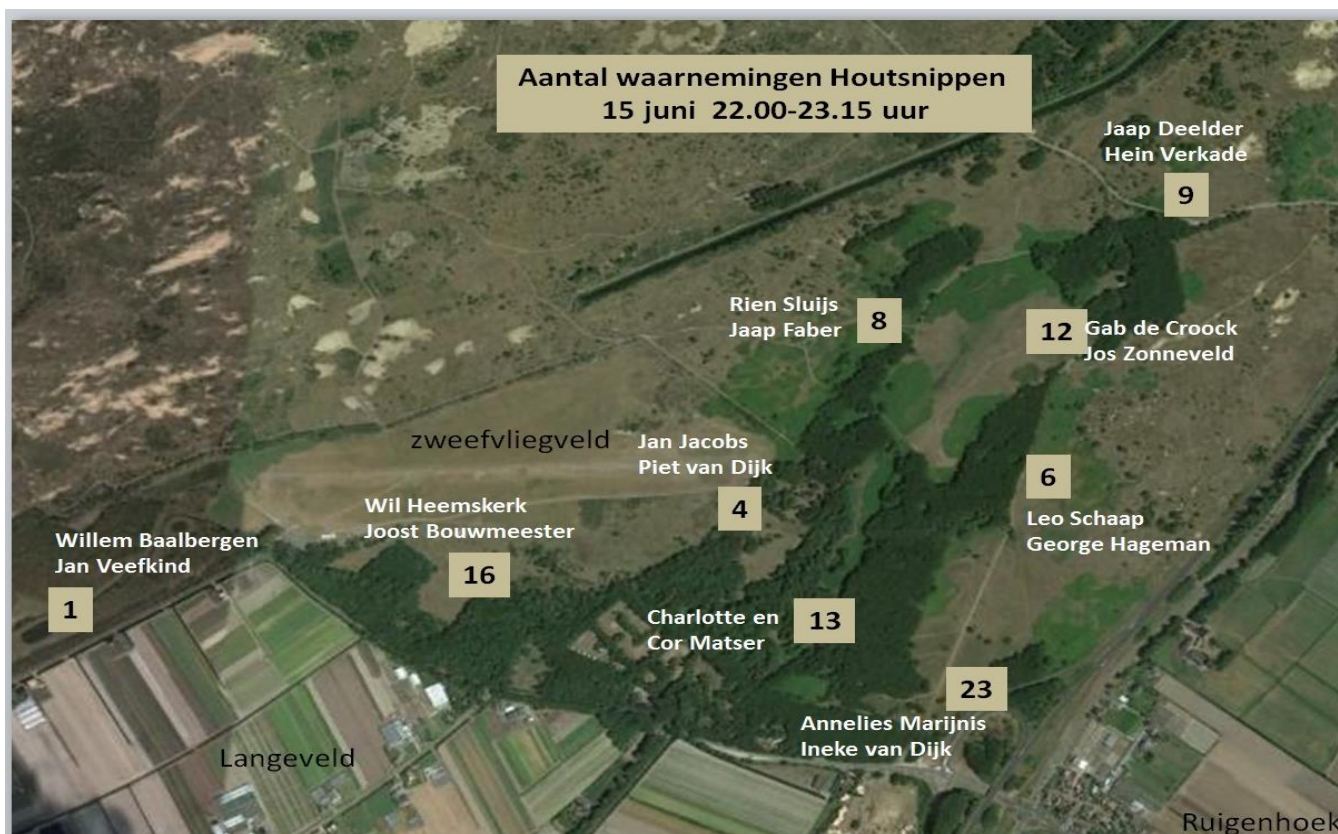

Fig. 4 Alle telposten op 15 juni in de zuidoost hoek van de AWD met het aantal keer dat een overvliegende Houtsnip werd waargenomen.

Een papierwinkel bedekte de tafel en met het vorderen van de avond ook de vraag hoe dit aan te gaan pakken (fig.5).

Gab de Croock nam de taak op zich om alle waarnemingen met bijbehorende tijden en vliegrichtingen te sorteren en op de kaart te zetten. Deze klus bleek omvangrijker dan gedacht en slokten een paar maandenlang de nodige avonden op. Maar daarna heb je ook wat! Het bleek mogelijk om vliegroutes van individuele vogels langs diverse telposten te volgen en in te tekenen op de kaart (aansluitende waarnemingen fig.6).

Aan de andere kant konden verschillende haantjes worden onderscheiden omdat vrijwel gelijktijdig tot wel vier vogels op diverse telpunten in verschillende richtingen vlogen (uitsluitende waarnemingen fig.7).

Op enkele telposten werden twee langs vliegende en knorrende haantjes tegelijk waargenomen. Ook werden een aantal dominante vliegrichtingen onderscheiden. Sommige vogels leken meerdere keren een min of meer vaste route af te leggen. Zij vlogen steeds met ongeveer gelijke tussenperiode, vanuit dezelfde richting, langs dezelfde telpost.

Als broedvogelteller wil je natuurlijk graag weten hoeveel baltende Houtsnippen er in het gebied rondvliegen. Dat blijkt niet eenvoudig vast te stellen. Als uitgangspunt hiervoor is naar een aantal criteria gekeken; het aantal uitsluitende waarnemingen, de waarnemingen van meerdere vogels tegelijk en het aantal waarnemingen per telpost in de uiterste hoeken van het telgebied.

Als voorlopige conclusie gaan we ervan uit dat er in het noordelijk deel van het telgebied één haantje actief was, in het westelijk deel twee en in de zuidoost hoek drie (fig.8).

Fig 5 Een berg papier bedekte de tafel. Nieuwsgierig naar het resultaat wordt alles op een rij gelegd. Vlnr Joost Bouwmeester, Cor Matser, Jan Veeffkind, Charlotte Matthijsse, Gab de Croock en Leo Schaap

Dat zou betekenen dat er totaal zes baltende haantjes rond zouden vliegen in het zuidelijk deel van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Het moge duidelijk zijn dat dit een schatting is. Hopelijk worden er in de toekomst nog betere onderzoeksmethoden ontwikkeld waardoor het aantal Houtsnippen nauwkeuriger is vast te stellen.

Gezien het enthousiasme van de deelnemers wordt er in 2016 weer een houtsnippentelling georganiseerd. We zijn benieuwd wat dat gaat opleveren.

Fig. 6 De genummerde telposten op 15 juni met drie aansluitende routes van overvliegende Houtsnippen

Fig. 7 De genummerde telposten op 15 juni met vier uitsluitende waarnemingen van overvliegende Houtsnippen

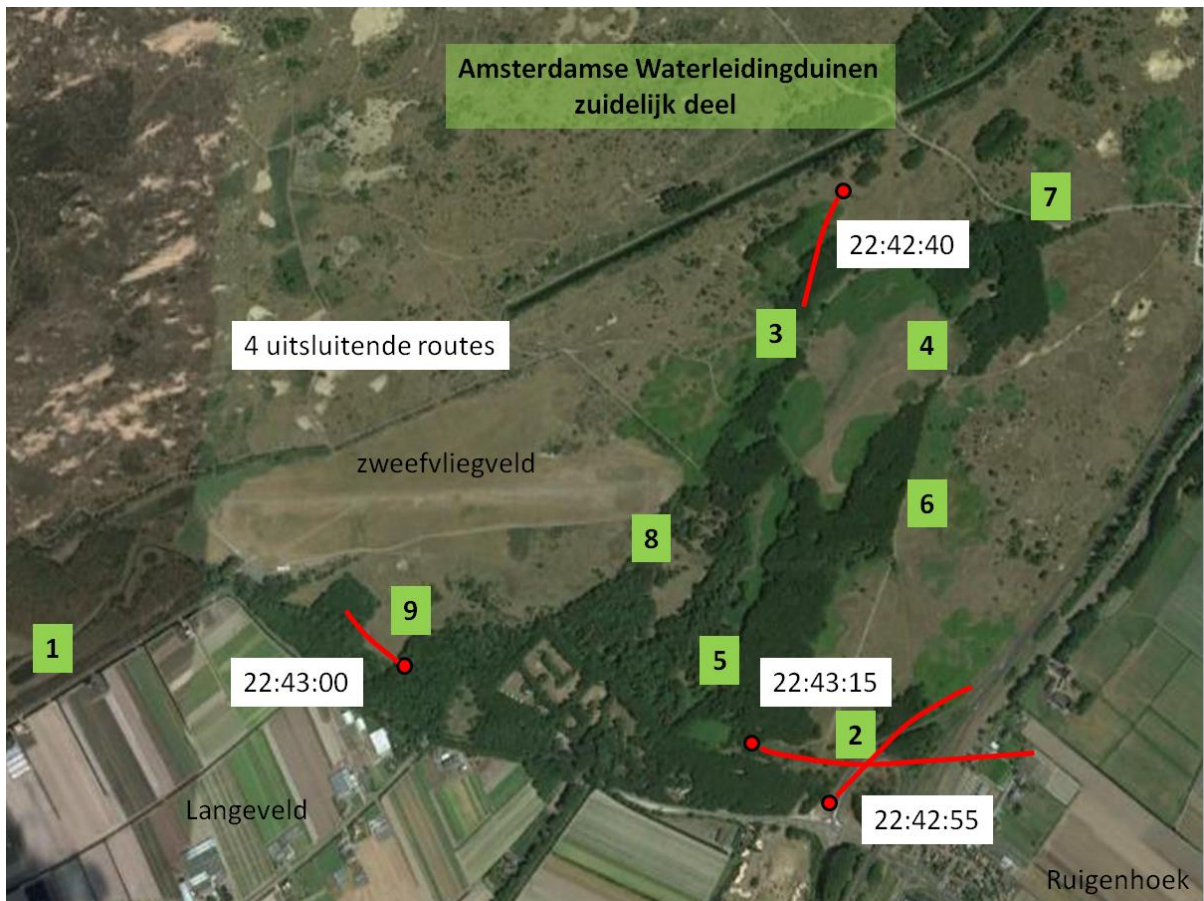
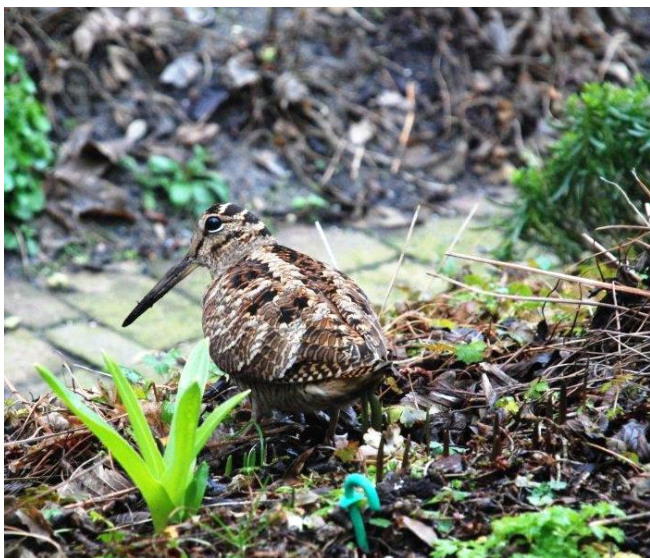

Fig. 8 De genummerde telposten op 15 juni met de plekken waar meerdere haantjes tegelijk werden waargenomen, het aantal waargenomen haantjes op de telposten in de hoeken van het telgebied en de schematische weergave van de mogelijke vliegroutes van de zes verschillende haantjes

Houtsnip in de tuin foto: Leo Schaap

Geraadpleegde werken:

- Ballering L. 2012. Houtsnippentelling Melven, Veghel 08 juni 2012. Uden.
- Van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Van Dijk J., P.J. Spierenburg & H.J. van Stijn 2011. Tussen tulpen en de zee. Vogels van de Duin- en Bollenstreek. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
- Svensson L. 2012. ANWB Vogelgids van Europa. Tirion Uitgevers BV, Utrecht.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons (red.) 1983. The birds of the Western Palearctic, Vol. 3. Oxford University Press.